

Ortaýer deňziniň kenaryndaky Mäti

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Ortaýer deňziniň kenaryndaky Mäti ORTAÝER DEŇZINIŇ KENARYNDAKY MÄTI

Surat: «Marokko graždanlyk urşy» / «Le Petit Journal», 18.01.1903 ý.

Maşryk (Gündogar Yslam dünýäsi) we Magryp (Günbatar Yslam dünýäsi) merkezi häkimiýetleri taryhyň dürli döwürlerinde dürli ýerli gozgalaňlara duçar bolupdyr, emma bularyň arasynda «mäti» ynanjyny öňe sürüp orta çykanlar has kyn ýagdaýa salypdyr we weýrançylyk getiripdir.

Birnäçe ýerli güýç toparlary merkezi häkimiýetiň elinde saklaýan kanuny güýji aradan aýyrmak we öz dolandyryş hukuklaryny kanuny şertlere oturtmak üçin kyýamatyň

öñüsyraşynda geljegine we musulmanlaryñ «halasgäri» boljagyna ynanylan Mätiniñ özüdigini öñe sürüpdir.

Bu-Himara gozgalañyny suratlandyrýan kartina, «Marokko graždanlyk urşy» / «Le Petit Journal», 18.01.1903 ý.

Marokko mäti hereketleriniñ ýygy-ýygydan orta çykýan ýurtlarynyñ biridir.

Le Petit Journal

Depot d'Édition
N° 1000
1903

Le Petit Journal
CHAQUE SEMAINE — SIX PAGES — 5 CENTIMES
Le Supplément illustré
CHAQUE SEMAINE 5 CENTIMES

5 Centimes

SUPPLÉMENT ILLUSTRÉ

Huit pages

5 Centimes

ABONNEMENTS

SEINE ET SEINE-ET-OISE 2 fr. 50
DEPARTEMENTS 2 fr. 40
ÉTRANGER 2 fr. 50

Quatorzième année

DIMANCHE 18 JANVIER 1903

Numéro 635

LA GUERRE CIVILE AU MAROC

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Marokko / Surat: AA

Uzak wagtdan bəri Hezreti Muhammediñ neberesinden gelyän

dinastiýalaryň dolandyran ýurdunda XX asyryň başlarynda Mahzene (merkezi hökümete) garşy hereketler güýçlenipdir.

Bu-Himara

Şeýle hereketleriň birem «Bu-Himara» diýilýän Jilaly ibn Idris el-Ýusufy ez-Zerhunynyň ýolbaşçylygynda başlanypdyr.

Bu-Himara Marokkonyň soltany Abdulyleziziň agasy Möwlaý Muhammetdigini aýdyp, tagtyň özüne degişlidigini öňe sürüpdir. Bu öňe süren pikiri sebäpli oňa «Kezzap» hem diýlipdir.

• **Şahsyýet ogurlygy**

Marokkonyň esasy şäherlerinden Miknasyň demirgazygyndaky Zerhun dagynyň eteginden gelen Bu-Himara Fes şäherinde inženerlik ugrundan bilim alypdyr we Mahzende işläpdir.

Ol işläp ýören döwründe galplyga ýüz urandygy üçin iki ýyl türmede oturyp çykypdyr.

Soňra Alžire we Tunise giden Bu-Himara Miknasa eşek münüp gaýdyp gelipdir hem-de edýän wagyzlary bilen adamlary daşyna üýşürüp başlapdyr.

Bu-Himaranyň özüni Möwlaý Muhammet diýip tanatmagynyň esasy sebäplerinden biri – halkyň Möwlaý Muhammediň jigisi Abdyleziz tarapyndan duzaga düşürilendigine ynanmagy bolupdyr. Bu ýagdaý oňa möhüm goldaw we şan-şöhrat gazandyrypdyr.

Ikinji esasy sebäbi bolsa, şerif Alawy (Filaly) dinastiýasyna agza bolmagyň özi gönüden-göni döwlet dolandyryşynyň başyna geçmäge hukuk berýärdi.

Fes şäherinde köşkde saklanýan Möwlaý Muhammedoň halkyň arasyna bir gezegem çykmandygy Bi-Humaranyň onuň adyna bukulyp hereket etmegini aňsatlaşdyrypdyr.

Ol Mahzende iki ýyllap işläp döwründe dinastiýa agzalarynyň nähili hereket etmelidigini gowy öwrenipdir.

• **Keramat, öňdengörüjilik we düýş: Mätilik ideýasynyň hemmetaraplaýyn esaslary**

Öňe süren pikirlerini bir sepgit ileri süýşüren Bu-Himara keramat görkezýändigini aýdypdyr we käbir «öňdengörüjilikli» pikirleri orta atypdyr.

Bularyň yzyndan birgiden düýşleri görendigini aýtmak bilen birlikde, ahyrynda mätiligini yglan edipdir.

Günde üç gezek ýüzüniň reňkiniň üýtgeýändigini aýdan «Kezzap» teninin ertirine ýaşyl, günortan sary, gijesine gara reňke girýändigini öňe sürüpdür.

- **Gozgalaň we imperialistler bilen hyzmatdaşlyk**

1902-nji ýylyň oktýabrynda Taza şäherinde araplaşan berberi (amazigh) taýpalarynyň goldawy bilen başlan gozgalaň 1903-nji ýylyň martyna çenli dowam edipdir.

Alty aýlyk göreşiň netijesinde gutarnykly ýeňiş gazanmasa-da, Bu-Himara Taza şäherinden çykypdyr we Rif sebitiniň gündogaryndaky Selwan obasyna çekilipdir.

1909-njy ýyla çenli Bu-Himaranyň hereketi Mahzen üçin problema döretmegini dowam etdiripdir.

Marokkonyň soltany Abdylhafiz (1909-1912)

Emma Bu-Himaranyň ispan güýçleri bilen baglaşan ylalaşyklary we söwda onyň sebit halkyndan alýan goldawyny azaldypdyr we ahyrynda tagty doganyndan alan Möwlaý Abdylhafiz tarapyndan ele salnyp, ölüm jezasyna höküm edilipdir.

Häkimiýetiň düýp kanuny gözbaşynyň şeriflik bolan we şerif maşgalalaryna degişli dälleriň birine agza dälleriň haýsydyr bir hökmürowanlygy öňe sürüp bilmedik döwründe Bu-Himara hem-ä galp şeriflik prinsipi hem-de mätilik aldawy bilen merkezi hökümete gönügen gozgalaň tolkunyny öz peýdasyna öwürmegi başarypdyr.

Gowşan merkezi hökümete garşy demirgazyk taýpalary Bu-Himarany amatly mümkinçilik hasaplap, uzak wagtlap onuň tagt ugrundaky dawasyny goldapdyr.

Mätilik has giň gatlaklara aralaşmabwe tarapdarlaryň wepalylygyny berkitmek üçin ulanylypdyr.

Şu formada belli bir maksady amala aşyrmak üçin ruhlandyrylan toparlar «Kezzabyň» şahsy bähbitlerine ýetmek üçin arkaýynlyk bilen ulanylypdyr.

Şuňa meňzeş wakalar dürli ýurtlarda we dürli wagtlarda gaýtalanyp dur, gaýtalanyp dur...

• **Çeşmeler:**

– Dunn, R.E. (1981). The Bu Himara rebellion in northeast Morocco: Phase I. *Middle Eastern Studies*, 17(1), 31–48.

– Miller, S. (2013). *A History of Modern Morocco*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ömerjan KAÇAR / @beskuvalefendi

Ýekşenbe, 07.08.2022 ý. Taryhy makalalar